

Slepene på Vidda

For å kunne forstå ferdselen på Hardangervidda er det viktig å skille mellom ferdselen fra det østlige til det vestlige Norge, stier til veide- og fiskeområder, og støls- og driftstier.

Per Bremnes

Hardangervidda er det største høyfjellsplatået i Europa. I 1595 blir Hardangervidda omtalt i biskop Jens Nilssøn sin visitasberetning, som «it Field heder Vijd», d.e. «Hardangervidda». I et klagebrev i 1728 til Stattholderen angående en grenseoppgang ved Nordmannsslågen, omtales Hardangervidda som «Vidden på det stoore Field». Men navnet er eldre: I en kunngjøring skrevet i året 1472 på Gladheim i Numedal, om et salg av en del i vatnet Skrykken, og den nye boden der, blir Hardangervidda omtalt som «Widennæ».

Over Hardangervidda har det vært ferdsel i flere tusen år. De første som tråkket vei var reinsdyr og veidemenn, kanskje alt for 9500 år siden. Dette gjør at veidestiene naturlig nok må være de eldste. Veidemennene i førhistorisk tid var jo de første vandrerne, og siden den gang, har generasjon på generasjon fulgt i deres fotspor.

Med bakgrunn i en artikkel om dyregravene på Hardangervidda, og kartet der, ser vi at løpsretningen på reinstrekkene har vært, og er fremdeles i store deler, den samme som på de mest brukte stiene. Underlig er det å tenke på at dagens stier ikke viker i særlig grad fra fortidens. Ja, selv bilveiene følger grovt sett stiene som har ligget der fra eldgammel tid.

DE ELDESTE SKRIFTLIGE KILDER på støler har vi fra tidlig 1600-tall, men vi må ikke la oss villedes av mangelen på skriftlige kilder. Arkeologisk og etnologisk granskning viser at stølsbruket på Hardangervidda er like gammelt som jordbruket i dalene i nabolaget til vidda.

I eldre tider ble det gått opp stier mellom de forskjellige bygdene omkring Hardangervidda, og dessuten mellom øst og vest. Mange av disse stiene gikk sammen over lange strekninger oppe på Hardangervidda, og det oppsto særlige stier.

Det er sannsynlig at østmenn trengte først inn på Hardangervidda, – som veidemenn. Det er de topografiske forholdene som taler mest for dette. Stivalget på vestsiden var uten tvil det vanskeligste. Det er få steder en kan gå opp på vidda fra vest.

Mellom øst og vest var det naturlig at den korteste stien over fjellet ble benyttet. Bispenes vei, d.e. den veien som Stavangerbiskopen reiste over Hardangervidda, når han skulle på visitas til Hallingdal og Valdres, er et eksempel på dette. Bispereisene fra Stavanger over Eidfjord til Hallingdal og Valdres, pågikk i perioden 1126 til 1631.

NED TIL HOL I HALLINGDAL kom det flere stier vestfra; Fra Voss, fra Ulvik, fra Simadal og fra Eidfjord. Hvilken av disse stiene som er eldst, og hvilket navn de hadde i gammel tid, er uvisst. I vår tid kjenner vi dem som Voss – Raundal, Austmannaveiene (Både fra Ulvik og Simadal) og Bispeveien/Nordre Nordmannsslepa.

Stien over Voss – Raundalen til Hallingdal, ble kartfestet første gang på Anders Bure sitt kart over Skandinavia i 1626, men finnes på en rekke kart fra forskjellige kartografer på 1600- og 1700-tallet.

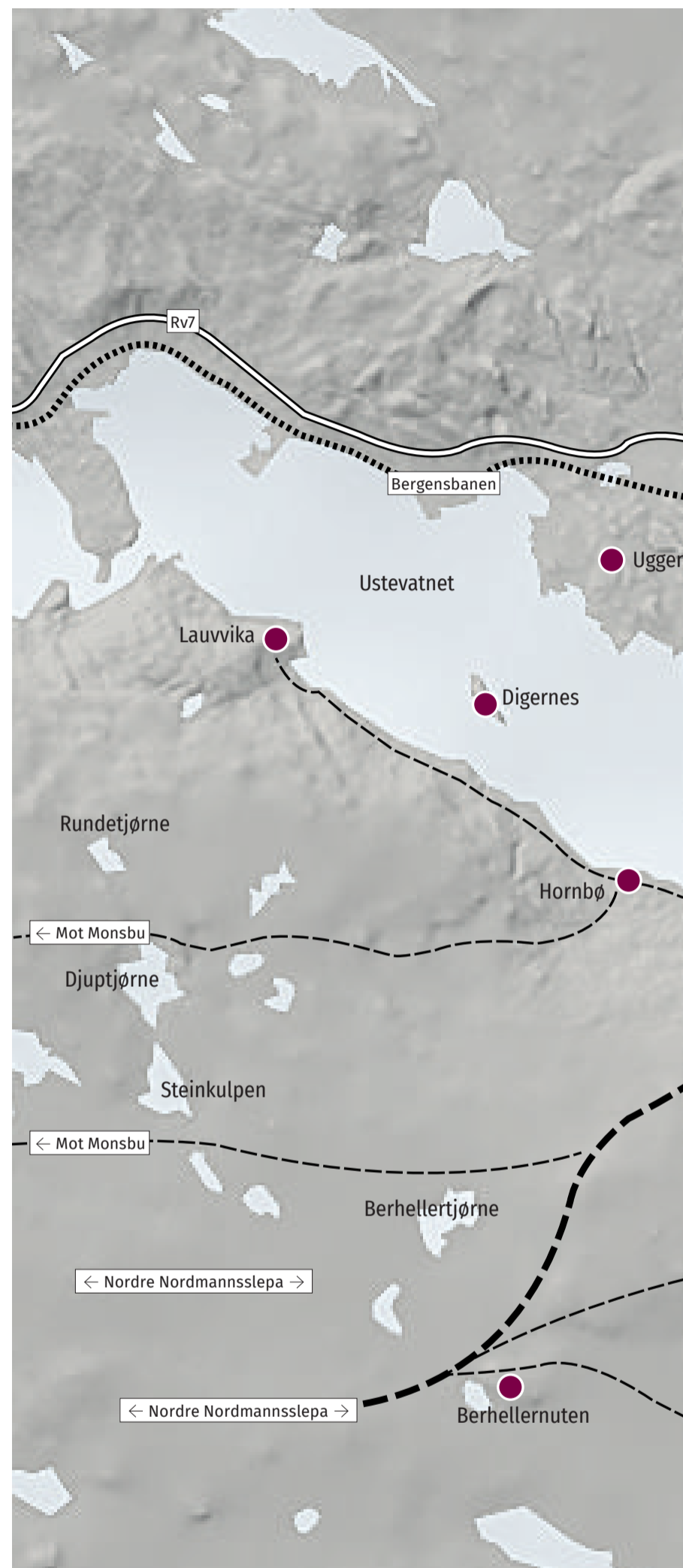
Trolig var stien fra vest over Raundalen og Hallingskeid til Hallingdal, og videre østover, den vanligste veien mellom øst og vest, når ferden skulle gå over land. På denne stien var driftekarene fra Hallingdal hyppige gjester. Ikke alltid var det fred og fordragelighet på stiene mellom Hallingdal og Voss. Det fortelles at det var især driftekarene fra Hallingdal, som gjorde fortred.

Inn på denne stien kom lensmann og bonde Ola Steinson Hamarsbøen fra Hol, en gang på slutten av 1700 tallet, etter å ha vært i Ulvik på gjesting hos Kristoffer Sjurson Hjeltnes. Med seg tilbake skal han ha hatt den første potten i Hol. Austmannasteinen nede ved Jonsstøl, på stien over Ossete til Hallingskeid, kan være et minne fra denne reisen.

ULRIK FREDRIK GYLDENLØVE, på sin tilbaketur fra reisen sin til Bergen i 1667, skal ha dratt over land til Voss, videre gjennom Raundalen og Hallingdal, tilbake til Østlandet. Det finnes få opplysninger om Gyldenløves reiser i Norge 1664–1667, og det er få bøker eller kilder, som delvis eller helt er viet til dette.

Etter sagnet kom en liten baglerflokk på 30 mann og høvdinger på hevntokt i 1205 fra Oppland opp Hallingdal og ned i Hardanger. Det fortelles at baglerne angivelig skal ha kommet ned Austmannaveien til Tveit i Simadal. Derfra skal de ha reist herjende ut Hardangerfjorden. På sin ferd drepte de lensmannen Erling, som på den tiden var fungerende sysselmann i Hardanger for birkebeinerne. Men andre krigsmenn har også reist denne veien.

I tingbok for Hardanger, 29.6.1689, finner vi et historisk vitnemål om soldater som var ført over Hardangervidda fra Simadal. Og det var veien fra Tveit som angivelig var benyttet. Soldatene var trolig fra det Bergenhusiske regiment og Hardanger bataljon. Det er all grunn til å tro at de var fraktet med båt

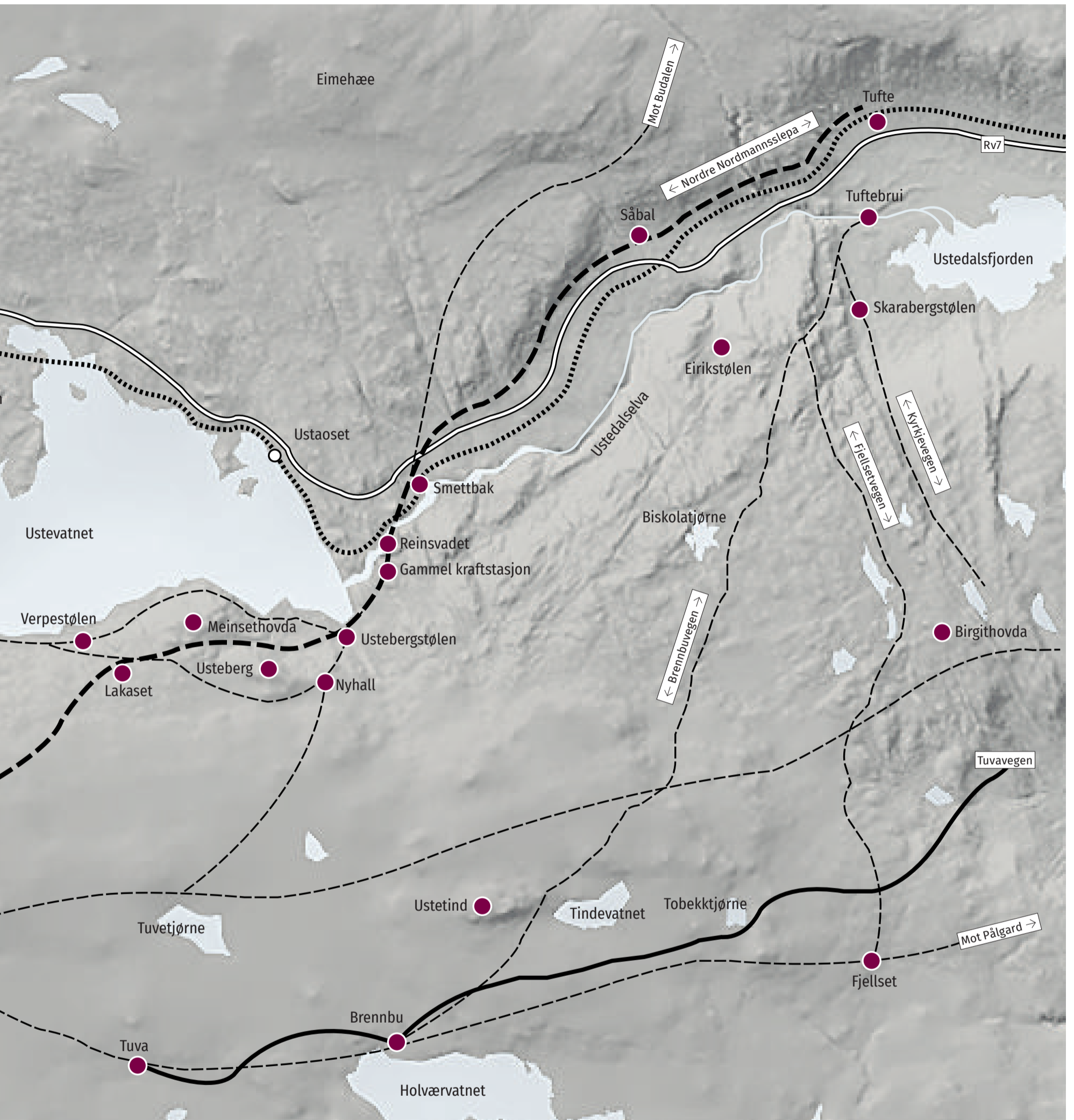


Kartet syner eldre ferdselsvegar i Ustedalen og tilgrensende områder. KJELDE: PER BREMNES

direkte til Simadal. Derfra gikk så ferden til Hallingdal.

MED BISPENES INNTOG PÅ HARDANGERVIDDA, ble det en oppgave for klostre, biskoper eller domkapitler, å skaffe herberger på fjellovergangene, eller i hvert fall, nattely i små sælehus. Gulatingsloven omhandler regler for bruken av slike sælehus. Boder på fjellovergangene tilbake i tid er vel kjent: Maristuen nevnes omkring 1300, og finnes på flere av kartene på 1600- og 1700-tallet.

Det ble trolig allerede ved bispereisenes begynnelse også reist varder på fjellovergangene. På bispenes vei mellom Hjølmadalen i Eidfjord og Smettbak i Hol finnes det ruiner



av flere av dem; Hammers varde, Biskopsvar- den, Skuleviki varde, Halnevarden og Laka- setvarden.

Det er få kilder om hvilke biskoper som rei- ste over Hardangervidda, men trolig var bi- skop Henric den første biskopen som dro bi- spenes vei over Hardangervidda. Like før sin død i 1224, skal han ha vært i Skodvin kirke i Hemsedal. Den siste biskopen som dro over Hardangervidda var biskop Scavenius. Han skal ha vært på visitas i Ål i 1615.

Men også andre geistlige dro bispenes vei over Hardangervidda: Presten Ivar fra Eid- fjord finner vi i Ål i 1309, som vitne i en retts- sak om fiskevatnet Ytre Lågen. At prester fra Eidfjord fra tid til annen dro over Hardanger-

vidda er naturlig; Eidfjord tilhørte jo Halling- dal prosti i perioden 1126 til 1631.

Som en ser, er det her stier med ulike bruksområder. Stiene til veideområdene må



Inn på denne stien kom lensmann og bonde Ola Steinson Hamarsbøen fra Hol, en gang på slutten av 1700-tallet, etter å ha vært i Ulvik på gjesting hos Kristoffer Sjurson Hjeltnes. Med seg tilbake skal han ha hatt den første poteten i Hol. Austmanna- steinen nede ved Jonsstøl, på stien over Ossete til Hallingskeid, kan være et minne fra denne reisen.

som nevnt være de eldste, men stiene mellom øst og vest, og likeledes stiene til stølene, er fra eldre tider, langt bak de tider vi har skrift- lige kilder fra.

I Ustedalen var det lokale stier som førte til stølsområdene i Rennealdalen, Fjellset, Lauv- vika og Brennbu. En annen type sti var den såkalte Kyrkjevegen, som gikk fra Skurda- len til kirken i Hol. Fra Normannhiet, nord for Tuvetjern og sør for Birgithovda førte en driftesti vestfra mot Søndre Rødungen.

Den eldgamle stien i Ustedalen, som førte til Eidfjord, gikk over Myljo Tufto, Såball, Smettbak og til Ustebergstølen. Derfra under Usteberget, over Meinshovden frem mot La- kaset. Derfra opp i Berhellerbotn.